

Den vetenskapliga republiken i nytt perspektiv¹

Thora Margareta Bertilsson

The staggering advances in modern bio-sciences have social implications: the traditional boundaries between elite science and the people may shift quickly, as people themselves become engaged as “scientific citizens and participants”. By the same token, the boundaries between observer and participant, between experts and laymen may shift as well. Traditional breaches can be narrowed, while new breaches between the actors concerned may evolve. It is in this light brought by modern techno-science that the relationship between science and democracy needs to be scrutinized anew: what is happening to democracy in the wake of the advanced knowledge society?

Cancerforskaren och Nobelpristagaren Georg Klein skrev för ett antal år sedan en bok med titeln --- *i stället för hemland* (1984). Han tvingades att fly från sitt första hemland, Ungern, då tyskarna marscherade in. Alltsedan dess har han bott i Sverige. Men laboratoriet är nu hans verkliga hem, och detta finner han varhelst han reser i det vetenskapliga rummet. Vetenskapen saknar i Kleins lidelsefulla skildring territoriella gränser: den finns överallt.

Att vara medborgare i den lärda republiken var långt in i modern tid reserverat åt en exklusiv nobless som i kraft av sitt geni och sin skaparkraft utfört enastående bragder till mänsklighetens fromma. Vid Nobel-festens avhållande i Stockholm (10 december) återupplivas prakten och härligheten från forna dagar. Pristagarna får av den svenske kungen mot-taga insignier på sin nyvunna värdighet. De tillhör nu en global nobless som i värdighet och förfining vida överträffar en alltmer tafatt monark.

Den medeltida världen rymde tre suveräna maktvälden: *sacerdotium*, *territorium* och *universitas*. Det tidiga universitetet fick förvisso stöd och skydd, först av kyrkan och senare av kungen, men det värnade likafullt om den egna jurisdiktionen: universitetet styrdes av ett inre regel- och straff-system. När statsmakten konsoliderades i Europa och påvemakten vittrade sönder, upphöjdes den vetenskapliga akademien till tidens överdomare.

Den mäktiga byggnad som i dag rymmer Collège de France i Paris utgör ett mäktigt vittnesbörd på hur den nya nationsstaten önskade att presentera sig själv: svärdets makt skulle vika för ”ordet”. Om än fursten i praktiken begränsade ”rätten att tala”, kunde och skulle inte tankens republik begränsas av staten-nationen.

Den lärda republiken genomgår i dag en explosiv utveckling, men dess forna glans och förfining är under lika snabb nedbrytning. Intressebundna och kommersiella strategier binder i form av patent (IPR)² vetandets gränslösa värld. Att idag åberopa medborgarskap i den vetenskapliga republiken kräver inte nödvändigtvis någon lång utbildning och inte heller någon stor vetenskaplig bedrift som belönas med ett Nobelpris. Det kräver snarare en eller annan diagnos, möjligen av genetiskt slag, som urskiljer en individ från massan och sätter henne i kontakt med andra likaså diagnostiserade. Medlemskapet i den vetenskapliga republiken behöver inte komma till uttryck som deciderad sjukdom, men som en möjlig orsak till att en sjukdom skulle kunna bryta ut (Fukuyama 2002). Sjukdomstillståndet är inte verkligt, det är blott potentiellt. Modern vetenskap uppmärksammar det latenta, det möjliga, det som skulle kunna ske.

Den engelske sociologen Nikolas Rose har i ett antal texter skildrat hur vetenskapen har påverkat det mänskliga livets grundvillkor (1998, 1999). Också samhället kommer att bio-genetificeras (Novas & Rose 2000). Individerna blir mer och mer upptagna av sitt eget bio-liv och sin genetiska utvecklingspotential. Den ”somatiska individen” träder fram på världsscenen. Den moderna vetenskapen berikar oss med en allt starkare kroppsidentitet, ty jaget och kroppen blir allt starkare sammanflätat. Det är heller inte omöjligt, föreslår Rose, att solidaritetsmönster därvidlag ändrar form och innehåll. Den solidaritet vi tidigare kände med andra medborgare i kraft av att vi förenades i ett territoriellt avgränsat politiskt samfund (med en kollektiv historia, om än uppdiiktad) riskerar att sidoställas, kanske att försvagas. Medborgarskapet i de nya *bio-communities* (som cancer-föreningar, aids-föreningar, föreningar för Huntingtons sjukdom, diabetes-föreningar) konstrueras inte längre som en i historien föreställd gemenskap utan fogas samman av vetenskapliga genealogier: ett gemensamt bio-socialt livsöde, om än potentiellt, utgör det sammansvetsade kittet i framtidens vetenskapliga gemenskaper.

När vi tidigare diskuterade förhållandet mellan vetenskap och demokrati, drogs som regel en stark skiljelinje mellan expert och lekman. Typiskt innebar talet om vetenskapens modernisering och demokratisering att expertens sakkunskap skulle närma sig lekmannens vardagsföreställningar; annars hotade demokratin att expertifieras, det vill säga

att urholkas. Den kände demokratiforskaren Robert Dahl förespråkade en modell som skulle engagera och mobilisera lekmän i rollen som experter (1989). Politiska beslut, som till exempel energiproduktion eller EU-tillhörighet, kräver i dag vetenskapliga insikter. Antingen fattar experter politiska beslut "bakom scenen" med fara för demokratin, eller också riskerar vi en situation där en kanske vilseledd befolkning fattar "dumma" beslut. Dahl hoppas på massmedias potential att berika modern demokrati: användning av TV- och tele-konferenser skall stimulera den politiska beslutsprocessen (Dahl 1989). Under 90-talet har Danmark och Holland blivit kända i omvärlden för sina "konsensus-konferenser", där experter konfererar med olika intressenter och med lekmän innan viktiga beslut fattas i parlamentet.

Denna nya och avancerade form av vetenskapliga gemenskaper bestående av bio-somatiska medborgare i det elektroniska rummet leder till att skiljelinjen mellan expert och lekman blir mindre intressant och relevant; den somatiska individen är samtidigt sin egen mest tillförlitlige expert. Han eller hon observerar med nano-teknologiskt framställda och i kroppen inopererade mini-chips det egna livets bio-rytmer. En bättre expert än deltagaren som också är sin egen observatör står inte att finna. Carlos Novas och Nikolas Rose skildrar dessa nya vetenskapliga *communitas* av starkt engagerade deltagar-observatörer (2000). I vetenskapens namn opererar man fritt över tidigare judiciella gränser. Sverige har ett annat förhållande till nedfrysta embryon än vad som är fallet i Bushs religiösa Amerika. Den amerikanska diabetesföreningen investerade härförliden stort i svensk stamcells forskning. Den i årtionden toleranta abort- och befruktningsspolitiken har nu producerat det icke-förväntade resultatet, hyllat av forskarna och alla "berörda", att landet är världsledande i ackumuleringen av embryonala stamceller (Persson & Welin 2002, s 24).

Bio-sociala sammanslutningar är inte något helt nytt: *Anonyma alkoholister* (AA) har funnits på scenen åtminstone sedan 30-talet som ett effektivt kollektiv till självhjälp (Rabeharisoa 2002). I Danmark visas populära TV program om hur *obesa* (mycket feta) människor kommer samman och lär sig leva med sin kropp. Det är allmänt känt att aids-sammanslutningarna under 80- och 90-talet starkt påverkade den medicinska forskningen. I centrum för samtliga dessa gemenskaper finns ett sjukdoms- eller kroppstillstånd. Det biologiska tillståndet kommer till uttryck i den sociala organisationen: det sociala är inte längre arts-kilt från den fysiska naturen. Bio-sammanslutningar är de paradigmatiske aktörerna i det framtida kunskaps- och vetenskapssamhället. Vetenskapen påverkar oss inte längre som diktatoriska beslut förmedlade av oper-

sonliga experter uppifrån, men som participatoriskt drivna processer av starkt egen-intresserade vetenskapliga medborgare.

Den explosiva utvecklingen inom bio- och nanovetenskap suddar ut gamla vedertagna gränser mellan observatör och deltagare, mellan expert och lekman, mellan eliten och folket. I ljuset av denna utveckling skall förhållandet mellan vetenskap och demokrati åter undersökas. Vad händer när vetenskapen demokratiseras/profaniseras? Vad händer med den politiska demokratin i kunskapssamhället?

Vetenskap och demokrati i perspektiv

Både vetenskap och demokrati är, åtminstone i modern betydelse, barn av upplysningstiden. I vetenskapssociologi och -historia har man dryftat om vetenskap och demokrati utgör varandras förutsättningar eller om de fritt kan variera: kan vi ha vetenskap utan demokrati eller demokrati utan vetenskap? I det forna Kina utvecklades vetenskap, men knappast någon demokrati. Samma asymmetriska förhållande torde gälla andra klassiska imperier (Bernal 1968). Det finns flera bestämningar av begreppet vetenskap, och det är klart att det funnits vetenskapliga uttrycksformer (som logiska–matematiska) långt före uppkomsten av den moderna västerländska demokratin. Man kan dessutom hävda att asymmetrin inte heller utgjorde något problem i den antika världens universum. Asymmetrin utgör ett problem först när vi hyser förhoppningar om en möjlig symmetri!

Förhållandet mellan vetenskap och demokrati torde utan tvivel utgöra en av det 21 århundradets mest centrala frågeställningar. Frågan är inte mindre aktuell i dag, när både vetenskap och demokrati genomgår förändringar.

Frågan om förhållandet mellan demokrati och vetenskap ställdes på sin spets i mellankrigstiden och decennierna därefter. Fanns det en speciell nazi-vetenskap? Vad med marxism-leninismens pretentioner att vara i besittning av en djupare historisk-dialektisk sanning än den som rymdes i den borgerliga vetenskapens empiriska ytskikt? I båda fallen formulerade anhängarna speciella vetenskapliga principer för sina respektive anspråk. Dessa anspråk, ehuru av olika karaktär, avvek markant från borgerlig vetenskap: nazismen hånade rationalismen i den moderna empiriska vetenskapen; marxismen hånade i sin tur empirismen och pragmatismen.

Också den liberala demokratin förlöjligades av nazismen och marxismen. Förespråkare för nazismen som till exempel Carl Schmitt (i dag återigen populär, se Schmitt 2002) hånade de eviga kompromisserna, eftersom

distinktionen vän/fiende aldrig fick sitt rättmätiga uttryck under liberalismens betingelser. Marxister hånade på samma sätt den borgerliga demokratin; den omöjliggjorde klasskampen och förtryckte arbetarklassen.

Mot bakgrund av dessa traumatiska perioder i europeisk nutidshistoria är det inte märkligt att just förhållandet mellan liberal demokrati och empirisk vetenskap framstår som en av århundradets mest centrala frågor.

Karl Poppers *Det öppna samhället och dess fiender* (1980/2001) är kanske den text som tydligast har sammanfattat det ömsesidiga beroendet mellan empirisk vetenskap och demokratisk samhällsutveckling. Empirisk vetenskap kan enbart utvecklas under sådana sociala förhållanden som institutionaliserat tvivlet som en bärande samhällsprincip: falsifieringsprincipen kan dåligt förenas med traditionell auktoritetstro. En demokratisk samhällsutveckling i Poppers anda bygger på ”piece-mal engineering”: den experimentella *trial and error*-metoden översätts av Popper till det demokratiska samhällets ledande reform – och förändringstrategi. Poppers epokgörande skrift torde också stå som ett mäktigt tidsdokument i uppgörelsen med diverse totalitära ideologier. I Poppers framställning ingår vetenskap och demokrati i en helig allians, ty de utgör blott två sidor av en och samma evolutionära process. Den sociala evolutionen och tilltron till progressiv samhällsutveckling tar gradvis vetenskapen i anspråk som en evolutionär kraft: med vetenskapens institutionalisering blir evolutionen till en medveten mänsklig skapelseprocess. Samhällsreformer kan och skall nu grundas på vetenskaplig – och inte ideologisk – insikt.

I samma generations anda författade Karl Mannheim ”Planned Society and the Problem of Human Personality: a Sociological Analysis” (i *Essays on Sociology and Social Psychology* 1953, s 255–310). Mannheim sökte här att handskas med ”immediate problems, viewed empirically and experimentally...” (1953, s 11). Mannheim och Popper delade samma livsöde: de hade båda flytt från den totalitära ideologins universalkrav. Båda blev starka förespråkare för demokratisk samhällsreform med sitt epicentrum i den empiriska samhällsvetenskapen. Varken Popper eller Mannheim kunde förutse den kritik som senare skulle riktas mot den ”teknokratiska” och ”a-politiska” samhällsutveckling som de till synes hade propagerat för.

Sociologen Robert Merton uppmärksammade tidigt i sin karriär vetenskapen som ett socialt kommunikations- och normsystem (1942). Också Mertons diskussionsunderlag betingades av kriget och av Nazi-tysklands anspråk på att utveckla en icke-judisk vetenskap. Problemet för Merton och hans samtid var i vilken mån vetenskap blott var ett neutralt instrument som kunde betjäna både demokrati och diktatur. Mertons svar

var klart och entydigt: som socialt system kunde vetenskapen enbart utvecklas optimalt under speciella sociala och ideologiska villkor; vetenskapen var inte värdefri som traditionella positivisterna hävdade; den kunde inte som ett neutralt instrument betjäna både Gud och Djävulen samtidigt; vetenskapens kommunikationslogik den rymde sociala värden och normer!

Merton utvecklade sin speciella vetenskapsteori under akronymen CUDOS (1973). CUDOS står som bekant för *Communism* (allas rätt till deltagande), *Universality*, *Disinterestedness*, *Organised Scepticism*. Detta ideala och universella normsystem, konstituerar vetenskaplig kommunikation och grundar ett distinkt socialt system: "sanning och falskhet" ses av Merton inte längre som blott en binär relation mellan begrepp/föreställning och verklighet, men som en triadisk relation mellan begrepp/föreställning, verklighet och social kommunikation. Det ideala kommunikativa normsystemet utgör själva essensen i "vetenskapens republik" som nu också klart kan kontrasteras med andra monologiska auktoritetssystem. CUDOS kan blott vidmakthållas och praktiseras under demokratiska, öppna, samhällsformer. Det gäller i synnerhet den norm som Merton skulle tillfoga något senare och som skulle omöjliggöra att diktaturer som nazism eller marxism/socialism kunde lägga beslag på vetenskap, nämligen "den organiserade skepticismen". Den vetenskapliga kommunikationens normsystem skulle förr eller senare bryta med diktaturens diktat.

Genom att referera till några grundtexter om förhållandet mellan vetenskap och demokrati har jag sökt visa hur interdependensen mellan det moderna samhällets två grundpelare, den liberala demokratin och den empiriska vetenskapen, kom att fogas samman diskursivt som ett traumatiskt projekt att frigöra historien från diktatoriska och totalitära inslag.

Med efterkrigstidens samhällsbyggande i form av "socialt ingenjörskap" kom vetenskapens och politikens ömsesidiga beroendeskaper att ytterligare förstärkas. Speciellt i våra nordiska välfärdstater kom ett tätt samarbete att föreligga mellan stat, marknad och vetenskap/universitet. Lord Keynes välfärdsekonomi byggde på att staten kunde stimulera marknaden så att efterfrågan på tjänster och varor ökade. Rikedom- och välfärdsutveckling utvecklades simultant som det planlagda resultatet av vetenskapligt förankrat reformarbete. Den empiriska sociologin var ett centralt kommunikationsverktyg i den rationella statens tjänst: sociologin kunde informera om det sociala tillståndet före och efter en statlig insats.

Men inte minst studentrevolten mot slutet av 60-talet skulle sätta stopp för den socialdemokratiska välfärdstatens stolta självförtroende. Alliansen mellan vetenskap, demokrati och marknad skulle komma under anklagelse, inte minst i det artilleri som den unge Jürgen Habermas använde sig

av (1968). I Habermas kritik låg att alliansen mellan vetenskap och demokrati blott erkände en begränsad rationalitetsform, eller det som han med Adorno och andra kallade för det tekniskt-instrumentella förnuftets herradöme. Kopplingen mellan demokrati och vetenskap resulterade i att det instrumentella förnuftet och den rationella effektiviteten lade beslag också på demokratins dialogisk-kritiska fundament. Det långsiktiga resultatet var ett "tyst samhälle": eliter talade i folkets intresse.

Den postmoderna kritiken

Postmodernismens favoriserade måltavla för kritik utgjordes av alliansen mellan vetenskap och demokrati. Ett överordnat syfte var att "dekonstruera" rationalitetsanspråken i såväl empirisk vetenskap som liberal demokrati. Man sökte visa hur språket och/eller diskursen blott var ett förtäckt uttryck för omedveten makt (Latour 1987, Latour & Woolgar 1979). Foucaults begrepp "bio-makt" inspirerade (och inspirerar) ett stort antal konkreta studier om hur de moderna sociala institutionerna (familj, fängelse, skola, vård) åstadkom "disciplinerande" handlingsmönster i syfte att skapa moderna individer. Den liberala demokratin kritiserades som en förtäckt arena för ofrihet och förtryck (Rose 1999, Dean 1999). Individen är en ideologisk-social konstruktion vars tillkomst kan spåras till modernitetsprocessen (Luhmann 1985, Elias 1982). I skuggan av Michel Foucault och Niklas Luhmann har många unga sociologer vuxit upp med en radikal kritik av liberal demokrati och empirisk vetenskap som överordnade moral- och forskningsprinciper.

Hand i hand med den postmoderna kritiken inom generell samhällsteori utvecklades riktningar inom kunskaps- och vetenskapssociologin som gav stöd åt det postmoderna programmet. Det så kallade "starka programmet" eller Edinburgh-skolan satte en ära i att bryta in i den "svarta låda" som en tidigare generation av vetenskaps- och kunskapsociologer hade hållit i respekt (Mulkay 1979). Redan Mannheim hade erkänt existensen av en värdefri zon, en vetenskaplig sfär, som måste hållas utanför sociala intressen (1929/1936). Hans relationistiska kunskapsociologi förutsatte det fruktbara i att undersöka relationer mellan idéer och materiella intressen. Hans välkända begrepps konstruktion *freischwebende Intellektuellen* gav en fri sfär åt en skolad (vetenskaplig) elit med kosmopolitiska strävanden i syfte att rädda det fria förnuftet från materiell och ideologisk profanisering. Vi har redan sett hur Mannheims kunskapsociologi stimulerade Robert Merton till att renodla den rena vetenskapens kommunika-

tions- och norm-system (*CUDOS*). Den radikala vetenskapskritiken som emanerade bland annat ur Edinburgh-skolan under 70- och 80-talet sköt skarpt mot dessa kvarlevor av sakralt tänkande (tabu-element) i modern vetenskapsteori och -sociologi (Shapin 1994). Kritiken gick främst ut på att söka visa hur också vetenskapsspråket som vilket annat språkspel rymmer manipulativa och performativa moment: att övertala och övertyga motståndarna. Den heliga allians mellan vetenskap och demokrati som en tidigare generation av vetenskapsteoretiker och vetenskapsociologer mödosamt förfärdigat på grundval av den egna generationens bittra erfarenheter sköts effektivt i sank av postmoderna kritiker.

Det moderna projektets två grundpelare, demokrati och vetenskap, skadades allvarligt på det teoretiska planet i den radikal-ideologiska kritiken. Den postmoderna kritiken fick också konsekvenser för samhällsteori i stort: den postmoderna samhällsvetenskapen blev apolitisk, kritiken var utan faktiska konsekvenser. I hägnet av postmodernismen utvecklades kritisk vetenskap och radikal politik som två separata diskurser utan inbördes intresse.

Men den faktiska samhällsutvecklingen, inte minst i Europa i dag, har tvingat fram ett förnyat intresse att diskutera förhållandet mellan vetenskap och demokrati. I takt med att samarbetet mellan de europeiska staterna tilltar, tvingas vi som samhällsvetare att ta ställning till de nya överstatliga sociala institutioner som skall konsolidera och utveckla det demokratiska samarbetet "beyond the nation-state" (Habermas 2000, Carleheden 2001). Den icke-nationella demokratin accentuerar alliansen mellan vetenskap och demokrati: ett förenat Europa kan inte som i fallet med den nationella demokratin åberopa en solidaritet grundad på föreställningen av en "nation" och ett "folk" med gemensam (föreställd) historia. I en överstatlig och opersonlig gemenskap måste dessa på sentiment grundade föreställningar ersättas med förnuftsgrundade principer som kan omfattas av flertalet: treenigheten mellan vetenskap, rätt och demokrati utvecklas som de enda tillgängliga överordnade styrningsprinciperna. Skall man beskriva ett framtida förenat Europas särprägel i förhållande till exempelvis USA, är det rimligt att poängtera tilltron till formella förnuftsprinciper som styrande instrument.

Om tilltron till det rena förnuftet också leder till en ny form av tyranni skall inte diskuteras här och nu. Men redan Goethe befarade det värsta i detta avseende!

Après la lutte: nya perspektiv på förhållandet mellan vetenskap och demokrati

I perspektivet av *après la lutte*, efter vetenskapskriget, har tiden kommit att återigen undersöka villkoren för samexistens mellan vetenskap och demokrati (Elam & Bertilsson 2003). Demokrati har liksom vetenskap flera betydelser, och i texten nedan berör jag dessa skillnader. Syftet är naturligtvis att se på vilka kombinationsmöjligheter mellan vetenskap och demokrati som föreligger i det post-nationella samhället.

Den antika demokratin i *polis*, den grekiska *stadsstaten*, betecknade det fria tanke-utbytet mellan män i syfte att främja det gemensamma goda liv; under sådana optimala villkor, kunde riktiga (objektiva) åsikter alstras. Endast (fria) män som inte kunde anklagas för att hysa något materiellt (egensinnigt) intresse i den ena eller andra åsikten fick delta. Kvinnor, slavar, handelsmän eller utlänningar hade ingen plats på *agora*.

Den klassiska demokratin, också benämnd det republikanska idealet, utgör fortfarande en förebild för det vi idag benämner "deliberativ" demokrati: att i det offentliga och förpliktigande samtalet söka komma fram till de styrande värdeutsagor som skall ligga till grund för lagstiftning och demokratiska reformer. Den klassiska demokratitanken är emellertid till sin grundform oförenlig med modern liberal demokrati. Individens fri- och rättigheter hade trånga villkor under antiken. Det republikanska idealet låg ingalunda i att skydda individens friheter utan det handlade om att värna det gemensamma goda livet.

Det är också svårt att förena den klassiska republikanska demokratitanken med den moderna innebörden av vetenskap. Den klassiska republikens ideal var etiska; alla utsagor om verkligheten skulle till *syvende og sidst* kunna harmonieras med det *goda livet*. Att kunna leva i harmoni med kosmos var ett överordnat ideal. Vetenskapen hade inget egenberättigande som fallet är i dag, utan vetandet var underordnat klokheten.

Den liberala demokratin utgör en styrande grund i det moderna samhället. Den bygger ursprungligen på Hobbes och Rousseaus teorier om the *body-state*: staten består av suveräna och egenintresserade individer som i det sociala kontraktet avger delar av sin suveränitet till furstenstaten. Den moderna liberala staten bygger på medborgarnas samtycke. Idén att staten blott består i en överenskommelse mellan medborgarna och att det sociala kontraktet kan ändras, om medborgarna så beslutar, förutsätter naturligtvis strikta exklusionsprinciper: enbart de som bor inom ett strikt avgränsat territorium betraktas som fullvärdiga medborgare.

Den universella rösträtten växer gradvis fram; också kvinnor får till slut delaktighet i statens affärer. Men överallt begränsas den universella rösträtten av politiskt och territoriellt bestämda tillhörighetskrav. Genealogiska blodsband kan som i fallet Tyskland komma i konflikt med republikanska anspråk som i Frankrike (Brubaker 1992).

I sin klassiska form var den vetenskapliga republiken strikt republikansk, och bestämt inte liberal-plebejisk. Vetenskapens republik byggde på starka uteslutningsprinciper: enbart de som avlagt de akademiska proven hade rätten att tala (*droit de dire, dottore, doktor* = rätten att tala). Insignier som hatt, ring och skeptron påvisade medlemskap. Vi använder oss fortfarande av dessa insignier vid ceremoniella tillfällen, även om de i praktiken har reducerats blott till pynt.

Närmandet mellan den vetenskapliga republiken och den liberala demokratin har, som redan nämnts, intensifierats under historiens lopp, och det är speciellt märkbart under efterkrigstiden och därefter. Den vetenskapliga republiken har i allt högre grad tvingats avge suveränitet och underställts den politiska staten. Den tyske sociologen Helmut Schelsky har beskrivit det gamla Humboldtska universitetsidealet med samlingsbeteckningen *Einsamkeit und Freiheit* i ett sista desperat försök att skapa fördämningar mot det tyska universitetets modernisering (1971). Det vetenskapliga kallet krävde avskildhet och frihet (Weber 1977). Massuniversitetets införande och krav på utökad demokrati också i våra nordiska länder har drastiskt reducerat det gamla högstämda universitetsidealet.

Det förslag som nu föreligger i Danmark om en ny universitetslag torde slå den sista spiken i den gamla föreställningen om ett universitet som en vetenskaplig (självstyrande) republik (*Universitetslov 2003*). Universitetet skall nu underläggas produktionsnormer som vilket som helst annat företag. Det universitet som producerar mest, det vill säga har flest vetenskapliga produktioner och patentregistreringar, bedöms också som det mest produktiva. Kvantitet blir avgörande, och i detta avseende måste man tillstå att den liberala demokratiprincipen, att ge kvantitet företräde i förhållande till kvalitet, har gett dödsstöten åt den gamla föreställningen om en vetenskaplig republik höjd ovan allmänförståelsen.

Andra tecken i samma riktning ses i att konsumentprincipen fått ett starkt fotfäste också i akademien. Tilldelning av resurser till discipliner och fakulteter avgörs i hög grad av antalet studerande som väljer att följa kurser eller program. Likaledes är examinationsfrekvensen avgörande för den så kallade STÅ-produktionen³: antalet examinerade studenter i förhållande till intaget. Att flertalsprincipen fått fotfäste på universiteten och i vetenskapen är naturligtvis inte helt befängt. Majoritetens intressen kan

lätt avläsas med siffror. Professorers och dekaners egensinliga makt avgör inte längre om resurser tilldelas ett ämne eller studieprogram. Men i något fall kan flertalsprincipen resultera i märkliga beslut: ämnen med ringa intresse (i dag), som till exempel tyska och franska, riskerar att läggas ned utan hänsyn till att de på sikt återigen kan komma att dra till sig studenters intressen. Men det är den kostnad som vi får betala för den liberala demokratis införande också på universitetet.

Den liberala flertalsprincipen (konsumentmakt) kan kontrasteras med en annan aktuell demokrati-princip: den deliberativa. Som redan nämnts har den deliberativa demokrati-principen sitt ursprung i försöket att återuppliva den klassiska republikanska demokratin, dock utan att ge avkall på den liberala demokratis fri- och rättighetsprinciper. John Dewey var den som aktualiserade den deliberativa demokratin (1927/1954).

Flertalsprincipen kan klart kritiseras utifrån kvalitativa hänsyn: flertalet beskyddar oss inte från stupida beslut, snarare tvärtom! Att enbart förankra det demokratiska beslutsfattandet i separata individers aggregerade beslut (som vid val och val-undersökningar) är att gravt bortse från att individers yttringar är resultatet av kommunikativa processer och interaktioner mellan individer (Mills 1940). En vägledande princip för deliberativ demokrati består i att värna om den interaktiva dialogen: att söka frambringa starka offentligheter (*public discourses*) i syfte att fostra individer för den demokratiska processen. I ett modernt samhälle med plurala samhällsintressen finns åtskilliga sinsemellan brytande offentligheter: Dansk (och svensk) industri har sannolikt intressen som inte sammanfaller med dem som LO hävdar. Den klassiska socialdemokratiska demokrati-diskussionen går också ut på att värna om de icke-privilegierades intressen. Den ursprungliga deliberativa demokratidiskussionen, när den kom till uttryck i mellankrigstidens USA, kan i själva verket ses som en massmedial ersättning för de mer artikulerade klasskonflikter som rymdes på den europeiska kontinenten.

Den deliberativa demokratitanken har under senare tid återupplivats av bland andra Jürgen Habermas (1993). Som redan nämnts har Habermas genom hela sin karriär uppmärksammat det problematiska förhållandet mellan demokrati och vetenskap (1963). Efter att som ung ha gett uttryck åt en ganska pessimistisk syn har Habermas under senare decennier utvecklat en helt annan och i grunden hoppfull syn på det senmoderna samhällsprojektet (1981). Samhället har genomgått en stark decentraliseringsprocess med sinsemellan konkurrerande institutionella handlingsfärer och dito intressen. I *Faktizität und Geltung* (1993) står den demokratiska rättsstaten i centrum för hans intresse: demokrati utan en fungerande

rättsstat riskerar att utvecklas till blott tyranni; en rättsstat utan verklig demokrati är blott ett tomt skal utan innehåll. Kopplingen mellan demokrati och rättsstat skall säkerställas i och genom ”deliberativa offentligheter”: med engagerande dialoger mobiliseras medborgarna till att aktivt delta i samhällsprocessens utformning. Medborgare skall återigen säkerställas rollen som demokratiska lagstiftare. Pressen och massmedia har ett utomordentligt ansvar att vidmakthålla den demokratiska debatten och låta vitala särintressen brytas i full offentlighet.

Habermas (och Dewey) värnar om det kvalitativa beslutsunderlaget i demokratiska majoritetsbeslut. Ett demokratiskt beslut som binder samhällsmedborgare under lång tid, till exempel ett beslut om användning av atomkraft eller om stamcellsforskning skall undergå diskursiv prövning: är det ett beslut som samtliga ”berörda” – också kommande generationer – skulle kunna acceptera; eller är det ett beslut som blott främjar vissa intressen här och nu? Den deliberativa principen värnar om den kontrafaktiska totaliteten i den demokratiska beslutsprocessen: vad skulle hända om...

Den deliberativa demokratiteorin rymmer helt klart en vetenskaplig ”bias”: bioteknologi legitimeras som regel av att den på sikt kommer att gynna mänskligheten. Den deliberativa diskursen, att pröva argument utifrån alla tänkbara konsekvenser, kan ju sägas blott att göra det explicit som tidigare varit implicit som forskningens bärande princip. Med den deliberativa demokratiprincipen smälter den vetenskapliga och den politiska republiken samman: en välinformerad offentlighet skulle möjligen rösta på samma sätt som forskarna själva i frågor rörande till exempel stamcellsforskning. Alltsedan Rousseau och Hegel har den deliberativa principen legat till grund för den Förnuftiga Statens Lagar. Inom ramen för klassiska stats- och rättsteoretiska läror vill egentligen brottslingen sitt eget straff. Om han eller hon kände alla argument, och kunde se sin handling i ett vidare perspektiv (statens intresse), skulle också en mördare, utrustad med normal intelligens, kunna inse förnuftet i det dödsstraff som väntar.

Det förnuftiga i att låta den deliberativa demokratitesen styra inte blott rättsskipning, men också igångsättandet av större vetenskapliga projekt, är, trots allt, att också vetenskaplig forskning och dess prioritering blir föremål för den politiska offentlighetens uppmärksamhet. I fallet med stamcellsforskning har Jürgen Habermas starkt engagerat sig och hävdat synpunkter som av flera inblandade betecknas som starkt konservativa (2001). I den svenska debatten, som än så länge haft ett begränsat deltagande av blott forskare och forskningsrådsrepresentan-

ter, har helt nyligen en katolsk teologiprofessor från Lund kommit att bredda och berika diskussionen med argument om respekt för liv och död. I Danmark har *Etisk Råd* en liknande deliberativ roll: att tillföra diskussionen så många perspektiv som möjligt.

I forskningsdiskussionen konfronterar vi emellertid ofta argumentet, att deliberation med dess vägande av oförenliga åsikter riskerar att bli effektivitetshindrande. Deliberativ demokrati tar tid i anspråk och betraktas av många, speciellt berörda forskare, som ett fientligt ingrepp i ”progressiv” forskningspolitik. Några forskare och journalister menar att dansk stamcellsforskning förlorar i förhållande till andra länder som en konsekvens av att *Etisk Råd* – en deliberativ församling – sätter käppar i hjulen för embryoproduktion. Om en sådan forskarskepsis sprids till vidare befolkningsgrupper och till politiker, kan den deliberativa principen plötsligt framställas som *folkefiende*: en bättre vetande elit uttalar sig i folkets namn. Det finns en inneboende och svårlöst demokratisk konflikt mellan flertalsprincip och rådsöverläggning, mellan kvantitet och kvalitet. Flertalet, eller det flertal som kan mobiliseras vid ett eller annat tillfälle, är ofta benäget att betrakta ett deliberativt råd eller nämnd som något i grund och botten odemokratiskt och icke-parlamentariskt.

Kritiken mot den deliberativa demokratin, både med avseende på dess teori och praxis, har under senare år tilltagit. Det är inte blott populisterna i *Dansk Folkeparti* som retar sig på så kallade *smagsdomare* här i Danmark. Också grupper på de politiska ytterkanterna, höger såväl som vänster, har återupptagit den klassiska kritiken mot den liberalistiska ”sjukan”. Dessa yttergrupper har, förvisso med olika argument, alltid kritiserat liberalismen för en eller annan form av elitism och med konsekvenser i form av avpolitisering. Direkt demokrati bygger till skillnad från representativ demokrati på starkt engagemang och mobilisering av fotfolket, låt det vara stenkastande Attac-demonstranter eller högerradikala grupper mot invandring.

Den tidigare Gramsci- och Marx-forskaren, Chantal Mouffe, är i dag en av de mer kända förespråkarna för radikal demokratiteori (2000). Hon hävdar bland annat att existerande liberala demokratiteorier, inte minst den deliberativa Habermas-varianten, blott uttrycker etablissemangets åsikter och att dessa teorier i grunden förtrycker motståndarnas synpunkter. Om till exempel den deliberativa demokratitesen skulle bli vägledande i debatten om förhållandet mellan vetenskap och politik, skulle det innebära att vissa åsikter, till exempel inom embryonal stamcellsforskning, blåstämplas som riktiga och värda att upprätthålla under lång tid framöver. Alternativa meningsyttringar skulle få det besvärligt

och stämplas som ovidkommande eller också marginella. Det är just denna springande punkt som lett till en allians mellan radikala demokratiteoretiker och radikala vetenskapskritiker. Att hävda att en vetenskaplig teori är den sanna, innebär samtidigt att ett diskursivt maktmonopol skapas: andra teorier förpassas eller tystas ner. Den radikala demokratiteorin rymmer ett klart anarkistiskt moment: plats skall alltid finnas till ett folkligt uppror gentemot myndighetsutövande.

Poängen med den radikala demokratitesen, omsatt i vetenskapspolitik, är att tesen, ”allt är politiskt” upprätthålls. Allt kan göras till föremål för förhandling, också vetenskapliga sanningar. Även om det vid en första blick kan förefalla som om den radikala demokratitesen rymmer ett starkt moment av 60- och 70-talets vänsteristiska studentuppror, finns det inte något som motsäger att den radikala demokratin samtidigt kan ligga till grund för allsköns folkliga uppror mot det etablerade samhället och dess vetenskap. Ett aktuellt exempel från Danmark torde utgöras av den inflammerade diskussionen om Bjørn Lomborg och hans bok *Verdens sande tilstand* (1998) som i dessa dagar närmast har fått karaktären av ett ”offentligt drama”. Fackvetenskapens företrädare förlöjligas; folket och dess företrädare önskar annat tankegods.

Den vetenskapliga republiken – i nytt perspektiv

Jag inledde min text med att referera till den klassiska innebörden av den vetenskapliga republiken som något förfinat, restriktivt och höjt över allmän folklig förståelse. Jag har kommit fram till slutet av historien; är det den vetenskapliga republiken som lagt beslag på den politiska republiken, eller förhåller det sig tvärtom? Eller har vi att göra med en epokgörande fusion: ett helt nytt amalgam av vetenskap och politik där det ena momentet inte längre helt kan urskiljas från det andra?

Egentligen har jag blott försökt att beskriva vissa tendenser i det vi kallar kunskapssamhället. Det är gängse att skildra denna samhällstyp och dess egenskaper som ett resultat av nya produktions- och framställningsformer. Forskning och utveckling (FoU) ses nu som vitala instrument i rikedom- och välståndsalstring; följaktligen är det intressant att följa och jämföra länder, till exempel i Europa, med avseende på hur de placeras i FoU-ligan. All aktuell EU-statistik visar också att de nordiska länderna ligger i topp; vi satsar betydligt mer på FoU, ja, till och med mer än USA (Eurostat 2002). En större del av befolkningen i de nordiska länderna har genomgått en eller annan form av högre utbildning än i övriga länder; de nordiska länderna förefaller med andra ord att vara verkligt

gott rustade vid ingången till kunskapssamhället, åtminstone vad gäller produktionsnivå.

Däremot verkar det som vi i de nordiska länderna inte alls är lika väl rustade för vetenskapssamhällets krav och utmaningar vad gäller konsumtionsnivå. Vår förståelse av vetenskap förblir ytterst traditionell och restriktiv! Den ökade kunskapsproduktionen leder med all sannolikhet också till ökad kunskapskonsumtion. Inom ramen för kunskapsproduktion refereras allt oftare till de böcker som författarkollektivet Gibbons/Nowotny/Scott (i en eller annan författarkombination) har producerat: *Mode I*, eller traditionell universitetsforskning, utgör i dag blott en begränsad del av forskningsorganisation och forskningsproduktion. Författarna har satt namn på begreppet *Mode II*: en stark decentralisering i forskningsorganisationen med därtill hörande nya relevanskriterier för forskning (Gibbons 1994, Nowotny 2001). Innovativ forskning, det vill säga sådan forskning som kan resultera i nya patent, prioriteras visavi sådan forskning som blott är "sann" i traditionell, vetenskaplig, betydelse. Också i England fortskrider diskussionen om the *public understanding of science*: den gamla restriktiva modellen ersätts av en utvidgad *post-normal* förståelsemodell (Ravetz 1999, House of Lords 2000).

Min text handlar blott om att översätta decentraliseringsprocessen vad gäller produktionsplanet också till konsumtionsplanet. Vår förståelse av vetenskap kommer med all sannolikhet att vidgas, ja, till och med "profaniseras". Som sociologer är vi väl bevandrade i att observera sekulariseringsprocesser, men när vi själva står som deltagare i processen, erfar vi motstånd. Den högstämde vetenskapliga republiken kan inte längre påräkna samma sakrosankta position som den tidigare åtnjutit. Också disciplinen sociologi kommer att vidkännas konsekvenserna av denna profaniseringsprocess. Den "vetenskaplige medborgaren" kan vara vem som helst av oss som har ett eller annat intresse i att en viss kunskapsprodukt skall marknadsföras eller viss forskning skall bedrivas. Den "vetenskaplige medborgaren" utvecklar traditionella allmänpolitiska drag: han eller hon har egenintresse i en eller annan forskningsinriktning (Irwin 1999). I detta avseende är det likgiltigt om man är observatör/expert eller deltagare/klient: de traditionellt hierarkiska rollerna förlorar i relevans i samma takt som klient och expert i stort blir samma person. Skillnaden mellan observatörens och deltagarens roller förlorar också i pregnans: som kunskapskonsument är vi alltid både/och!

I min text har jag speciellt uppmärksammat det prekära förhållandet mellan vetenskap och politik i ett postnationellt samfund. När nya produktions- och konsumtionsvillkor gör sig gällande på kunskapsområdet, kan vi också förvänta oss nya konstellationer av intresser. Den libera-

la demokratiprincipen, majoritetens rätt, kommer med all sannolikhet att få än större genomslag på kunskapsområdet än vad vi hitintills känt till. Undervisningsorganisationen har i stort underställts flertalsprincipen: universitetet bjuder i dag ut sina kurser och program på en konkurrerande marknad. Nu gäller det emellertid att se hur flertalsprincipen, eller konsumentmakten, skall avsätta spår i forskningsproduktion och forskningskonsumtion. Kommer det att ske en likriktning i varuproduktion i likhet med den vi ser i amerikanska supermarkets; fler cornflakes- och mjölkprodukter på hyllorna, men mindre service? Eller kommer en kvalitetsutveckling till stånd så att vi i framtiden kan hoppas på en större välfärd generellt?

Hur skall en eventuell välfärdsstegring till följd av FoU fördelas? Kommer de rika att bli ännu rikare och de fattiga ännu fattigare? Kan den ökade satsningen på FoU leda till att klyftan mellan rika och fattiga blir än värre? Med vilka konsekvenser för fred och säkerhet? Är den terror USA och västvärlden idag har fått erfara blott en indikator på vad som komma skall?

Den deliberativa demokratitraditionen vidmakthåller en stark ansvarsprincip: det goda livet kräver mer än flertalets röster; det kräver insikt och klokhet. Men kvantitet kan, med ett Hegelskt språng, slå över i kvalitet: ökad konsumentmakt kan, men behöver inte, leda till krav på mer "deliberation" och till att större ansvar utkrävs. Den deliberativa principen har skilda uttrycksformer i USA och i Europa: amerikanska domstolsbeslut har vida konsekvenser, ty det kostar att inte följa majoriteten; de europeiska nationsstaterna har traditionellt förlitat sig på att den politiska och administrativa beslutsprocessen rymmer ett stort mått av ansvar (Jasanoff 2002). Huruvida dessa traditionella skillnader kommer att bestå i framtidens kunskapssamhälle, vet vi naturligtvis inte. Men här ligger centrala problemställningar för framtida samhällsforskning.

Jag har också uppmärksammat ett tredje och mäktigt uttryck för framtidens demokrati vad gäller styrning av forskning/demokrati-komplexet. Utom-parlamentariska protester kan med mer eller mindre omedelbar verkan ändra på sakernas tillstånd! I England finns en stark social rörelse mot införandet av GMO och i Sverige finns likaledes ett starkt socialt engagemang för djurens väl och ve ("Låt djuren leva"). Naturliga aktioner rymmer sabotage och intrång i laboratorier och i pälsfarmar. I samband med "summits" har vi sett stora och ofta våldsamma demonstrationer. EU-mötet i Köpenhamn var ett lysande undantag.

Framtiden rymmer med all sannolikhet också våldsamma uppror och protester. Vi skall under inga omständigheter förhållningsbara våldsamma upp-

ror, men vi skall kunna diskutera de långsiktiga sociala funktioner som sådana aktioner har. Den tyske rättssociologen Gunther Teubner föreslår, att framtidens icke-nationella styrningsprinciper (*governance*) rymmer åtminstone två dialektiska spänningsskapande nivåer: globala – deliberativa – avtal och konventioner om till exempel stamcells forskning eller energitillförsel kontrolleras och legitimeras ”folkligt” genom bland annat gatuaktioner (Teubner 2002). Sådana aktioner, om än våldsamma, registrerar och skapar stämningar ”för eller emot” komplexa ämnen som EU eller GMO. Den dialektiska spänningen mellan det etablerade och det icke-etablerade fogas samman och stabiliseras över tid via konsumentmakt: som kunder visar vi ett förhållningssätt visavi den omvärld, natur och människor, som vi är en del av.

Sådana föreställningar hjälper oss att navigera i ett framtida och ännu okänt kunskapssamhälle.

Noter

1. En första version av texten presenterades den 2 oktober 2002 i samband med att Institutet for Social Organisation og Sociale Forhold vid Aalborgs Universitet firade sitt 5-års-jubileum. En dansk översättning ”Den videnskabelige republik – i nyt øjemed” är publicerad i *Sociologiske Visioner, Sytten bidrag fra en sociologisk brydningstid* (2003, red Michael Hviid Jacobsen) Systime Academic, Århus C, DK (s 104–119).
2. Intellectual Property Rights., reds anm.
3. Motsvaras i Sverige av så kallade helårsprestationer, reds anm.

Referenser

- Bernal, John Desmond (1968): *Science in History, I–IV*. London: Cambridge MIT.
- Brubaker, Rogers (1992): *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Carleheden, Michael (2001): Det postnationale samfund – om Habermas, globalisering og demokrati. I Michael Hviid Jacobsen et al, red: *Tradition og fornyelse, en problemorienteret teoriehistorie for sociologien*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Dahl, Robert (1989): *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dean, Mitchell (1999): *Governmentality*. London: Sage.
- Dewey, John (1927/1954): *The Public and Its Problems*. Chicago: Chicago University Press.

- Elam, Mark & Bertilsson, Margareta (2003): Consuming, engaging and confronting science: the emerging dimensions of scientific citizenship. *European Journal of Social Theory*, 6(2), s 233–251.
- Elias, Norbert (1982): *The Civilizing Process: State Formation and Civilization*. Oxford: Basic Blackwell.
- Eurostat (2002): *Social Indicators, Science and Technology in Europe*. Publications from the Statistical Office, European Commission.
- Fukuyama, Francis (2002): *Our Posthuman Future. Consequences of the Biotechnology Revolution*. London: Profile Books.
- Gibbons, Michael et al (1994): *The New Production of Knowledge*. London: Sage.
- Habermas, Jürgen (1963): *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Neuwied: Luchterhand. (Svensk översättning 1984: *Borgerlig Offentlighet*. Lund: Arkiv).
- Habermas, Jürgen (1968): *Technik und Wissenschaft als Ideologie*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Habermas, Jürgen (1981): *Theorie des Kommunikativens Handelns, Vol I–II*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1993): *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Habermas, Jürgen (2000): *Den postnationella konstellationerna*. Göteborg: Daidalos.
- Habermas, Jürgen (2001): *Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?* Frankfurt: Suhrkamp.
- House of Lords, the. Science and Society (2000): *3rd Report of the Select Committee on Science and Technology* (www.publications.parliament.uk).
- Irwin, Alan (1999): Constructing the scientific citizen: science and democracy in the Biosciences. *Public Understanding of Science*, 8(10), s 1–18.
- Jasanoff, Sheila (2002): Citizens at risk: cultures of modernity in the US and EU. *Science as Culture*, 11(3), s 363–380.
- Klein, Georg (1984): *--- i stället för hemland: memoarer*. Stockholm: Bonnier.
- Latour, Bruno (1987): *Science in Action. Milton Keynes*. UK: Open University Press.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1979): *Laboratory Life: the Social Construction of Scientific Facts*. London: Sage.

- Lomborg, Bjørn (1998): *Verdens sande tilstand*. Viby: Centrum.
- Luhmann, Niklas (1985): Die Autopoiesis des Bewusstseins. *Soziale Welt*, 4(4), s 402.
- Mannheim, Karl (1929/1936): *Ideology and Utopia*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Mannheim, Karl (1953): *Essays on Sociology and Social Psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Merton, Robert (1942): Science and Technology in a Democratic Social Order. *Journal of Legal and Political Sociology*, 1, s 115–126.
- Merton, Robert (1973): *The Sociology of Science*. Chicago: Chicago University Press.
- Mills, C Wright (1940): Situated Actions and the Vocabularies of Action. *American Sociological Review*, 5, s 904–913.
- Mouffe, Chantal (2000): *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Mulkay, Michael (1979): *Science and the Sociology of Knowledge*. London: George Allen & Unwin.
- Novas, Carlos & Rose, Nikolas (2000): Genetic risk and the birth of the somatic individual. *Economy and Society*, 29(4), s 485–513.
- Nowotny, Helga; Scott Peter & Gibbons Michael (2001): *Re-thinking Science, Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Persson, Anders & Welin, Stellan (2002): Humana embryonala stamceller: etik, politik och ekonomi. *VEST, Tidskrift för vetenskaps- och teknikstudier*, 14(3–4), s 9–42.
- Popper, Karl (1980/2001): *Det öppna samhället och dess fiender. Del 1*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Rabeharisoa, Vololona (2002): Forms of involvement of patient organisations into research. I Margareta Bertilsson, red: *Scientific Governance: Problems and Prospects, Opening Conference of the FP5 Thematic Network, Science, Technology and Governance in Europe*, s 57–78. Köpenhamn: Sociologisk Rapportserie, Nr 6.
- Ravetz, Jerome (1999): What is Post-Normal Science? *Futures*, 31, s 647–653.
- Rose, Nikolas (1998): *Inventing Ourselves: Psychology, Power and Personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas (1999): *Powers of Freedom, Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schelsky, Helmut (1971): *Einsamkeit und Freiheit. Idee und Gestalt der deutschen Universität und ihrer Reformen*. Düsseldorf: Bertelsmann Universitätsverlag.

- Schmitt, Carl (2002): *Det politiske begreb*. København: Hans Reitzels forlag.
- Shapin, Steven (1994): *A Social History of Truth*. Chicago: Chicago University Press.
- Teubner, Gunther (2002): Global private regimes: Neospontaneous law and dual constitution of autonomous sectors? I Karl-Heinz Ladeur, red: *Globalization and Public Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Universitetslov 2003 (Forslag til lov om universiteter)*. København: Folketinget.
- Weber, Max (1977): *Vetenskap och politik*. Göteborg: Korpen.